

Danuta Mierzwa

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

STAN AKTUALNY I PERSPEKTYWY ROZWOJU
GRUP PRODUCENCKICH NA DOLNYM ŚLĄSKU

Wstęp

Wraz z wprowadzeniem gospodarki rynkowej rozpadł się system spółdzielni obsługujących rolnictwo. Z jednej strony rolnicy nie mieli zaufania do „swoich” spółdzielni, a z drugiej zaś brakowało im wyobrażenia czym naprawdę jest wolny rynek i jakie są mechanizmy jego funkcjonowania. Wielu uwierzyło, że będą w stanie samodzielnie zabezpieczać własne interesy. Idea solidarności okazała się słabsza wobec partykularnych interesów, a rzeczywistość stała się coraz bardziej niepokojąca. Dla wzmocnienia swojej pozycji na rynku i niwelowania skutków jakie przynosi globalny kapitalizm rolnicy muszą przełamać kryzys zaufania do samych siebie i działać wspólnie, tworząc własne struktury gospodarcze (10).

Producent rolny może funkcjonować na rynku na kilka sposobów. Najkorzystniejsza jest sytuacja, kiedy producent odnosi największe korzyści. Sprzedając indywidualnie trudno jest mu wynegocjować bardzo dobre lub dobre warunki. Obecnie zorganizowanie polskich producentów jest małe, na poziomie 1-3,5% (nie licząc producentów mleka, które sięga 75-80%). W krajach UE-15 zorganizowanie się producentów sięga 60%. Chcąc poprawić swoją pozycję konkurencyjną na rynku rolnicy muszą ze sobą współpracować (11).

Celem pracy była próba oceny przebiegu procesu organizowania się gospodarczego rolników w grupy producentów rolnych na terenie Dolnego Śląska.

Zorganizowanie gospodarcze rolników w Polsce i na Dolnym Śląsku

Od dawna ludzie łączyli się w grupy podejmując współpracę, bowiem działanie w pojedynkę jest trudne bądź wręcz niemożliwe. Ponadto rolnik w coraz większym stopniu uzależniony jest od znacznie silniejszych dostawców i odbiorców płodów rolnych. W tej sytuacji osamotnieni rolnicy przegrywają z silniejszym otoczeniem handlowo-produkcyjnym (9).

Spółdzielnie, które do 1989 r. odbierały od rolników niemal całą produkcję i dostarczały niezbędne dla niej środki utraciły (poza spółdzielniami mleczarskimi i bankami spółdzielczymi) swoją pozycję rynkową. Głównymi przyczynami takiego stanu rzeczy

był kryzys tożsamości wynikający z faktu upaństwowienia spółdzielni, które tylko teoretycznie należały do członków. Rolnicy odeszli od spółdzielni, które uważali za nie swoje. Udział spółdzielni w skupie produktów rolnych zmalał do kilku procent, a czasami prawie do zera. Tylko część z nich zajmuje się obsługą rolnictwa, tj. zaopatrzeniem i zbytem produktów rolnych (tab. 1); (3).

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 na rynku pozostało około 48% wszystkich spółdzielni wiejskich. Największy spadek odnotowały Spółdzielnie Kółek Rolniczych. W porównaniu z ich stanem w 1989 roku pozostało ich zaledwie 33,5%. Wraz z procesem likwidacji nastąpiła również wyprzedaż majątku licznych spółdzielni. W związku z taką sytuacją Naczelna Rada Spółdzielcza i liczne organizacje wystąpiły z inicjatywami wsparcia spółdzielni oraz udzielenia pomocy rolnikom w tworzeniu nowych organizacji gospodarczych. Konieczność organizowania się rolników w struktury gospodarcze wynika ze specyfiki produkcji rolniczej i z nowego sposobu organizowania się handlu oraz wzrostu konkurencji dyktowanej przez wielkie międzynarodowe koncerny (2).

Wejście w życie ustawy o grupach producentów rolnych (GPR) i ich związkach w 2000 roku oraz rozporządzeń do tej ustawy Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi umożliwiło tworzącym się grupom korzystanie z ustawowych środków pomocy publicznej. Na dzień 31.12.2007 r. w rejestrach urzędów marszałkowskich figurowały 252 GPR (rys. 1).

Z rysunku 1 wynika, że w latach 2006–2007 nastąpiło zdecydowane przyspieszenie tworzenia się grup producentów w Polsce, w tym również na Dolnym Śląsku. W tych dwóch latach powstało na Dolnym Śląsku 24 GPR.

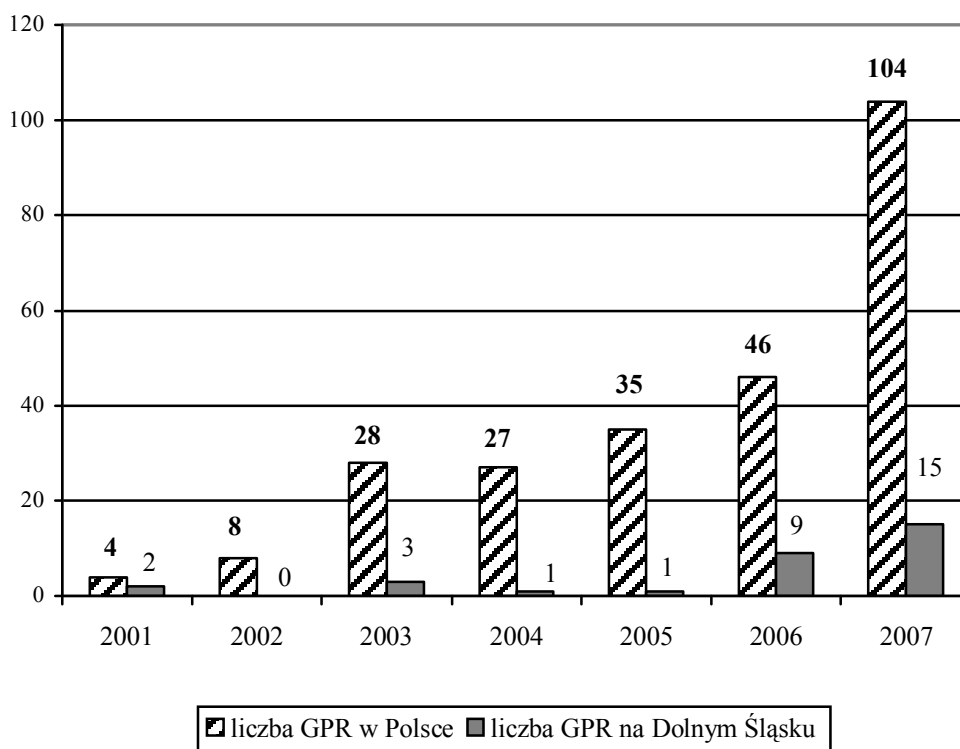
Uchwalenie ustawy o grupach producentów rolnych dopiero w końcu 2000 r. było zdecydowanie zbyt późne w stosunku do potrzeb, zaś przyjęte rozwiązanie, szczególnie w zakresie pomocy, mało zachęcające do podejmowania decyzji o organizowaniu się. Spółdzielnie rolnicze, które odpowiadały w większości za skup produktów rolnych do 1990 r. przez lata 90. uległy zdecydowanemu osłabieniu. Ich miejsce zajęli pośred-

Tabela 1

Zmiany liczby spółdzielni w Polsce w latach 1989–2007

Wyszczególnienie	Lata				Relacja 2008/1989 (%)	Spadki (%)
	1989	2000	2007	2008 (czerwiec)		
Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu „SCH”	1912	1648	1385	1358	71,0	29,0
Spółdzielnie mleczarskie	323	238	188	172	53,2	46,8
Spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie	140	128	106	95	67,8	32,2
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne	2089	1024	840	820	39,2	60,8
Spółdzielnie kółek rolniczych	2006	1063	731	673	33,5	66,5
Razem	6470	4101	3250	3118	48,2	51,8

Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

Rys. 1. Tempo tworzenia grup producentów rolnych w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach 2001–2007

Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

nicy, często wywodzący się ze zlikwidowanych powiatowych i wojewódzkich central spółdzielczych. Żadna organizacja nie przejęła wiodącej roli w tworzeniu grup producentów i rolnicy byli zmuszeni organizować się bez zaplecza biurowego i gospodarczego (1).

Zgodnie z pierwotną ustawą z dnia 15 września 2000 r. grupy producentów rolnych wpisane do rejestrów wojewodów otrzymywały wsparcie na działalność administracyjną z budżetu krajowego (6). Były to jednak stawki dużo niższe niż oczekiwali rolnicy i obwarowane licznymi ograniczeniami, co było zapewne powodem, że w ciągu 3,5 roku, tj. do dnia 30.04.2004 r. zorganizowało się tylko około 65 grup producentów (łącznie z sektorem owoców i warzyw). Nowelizacja ustawy z dnia 18 czerwca 2004 r. umożliwiła członkostwo w grupie oprócz osób fizycznych również jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej oraz osobom prawnym (7). To korzystne dla firm rolniczych rozwiązanie zostało wprowadzone, aby dostosować nasze ustawodawstwo do legislacji Unii Europejskiej. W Unii nie było takich ograniczeń i osoby prawne zawsze mogły tworzyć grupy producentów rolnych. Również z chwilą wejścia Polski do UE weszły w życie nowe – o wiele korzystniejsze – stawki wsparcia na zakładanie grup producentów rolnych, w tym na inwestycje.

Dopiero ostatnia nowelizacja z dnia 15 grudnia 2006 r. wprowadziła bardzo oczekiwane przez producentów zmiany (8):

- zwolnienie z podatku dochodowego;
- zwolnienie z podatku od nieruchomości budynków i budowli w całości zajętych przez grupę, wykorzystywanych wyłącznie na przygotowanie i sprzedaż produktu, dla którego grupa jest utworzona oraz zaopatrzenie w środki produkcji.

Ostatnia nowelizacja ustawy umożliwiła również spółdzielniom rolniczym, w skład których wchodzi co najmniej 5 producentów – członków spółdzielni – prowadzenie działalności jako grupa.

Obniżenie minimalnej liczby członków grupy z 10 do 5 osób dla grup produktów ziarna zbóż i nasion oleistych oraz ziemniaka miało duże znaczenie dla dużych towarowych gospodarstw, których właściciele zakładali 5-osobowe, często rodzinne spółki (4). Liczbę GPR w Polsce i na Dolnym Śląsku według branż przedstawiono na rysunku 2.

W Polsce najwięcej grup specjalizowało się w produkcji ziarna zbóż i/lub nasion roślin oleistych – 104, w produkcji trzody – 62 oraz drobiu – 26. Natomiast na Dolnym Śląsku najwięcej grup zajmowało się produkcją ziarna zbóż – 22 oraz produkcją drobiu – 10. Uwidoczniona pozycja *inne* obejmuje m.in. producentów chmielu, owoców, warzyw (rys. 2).

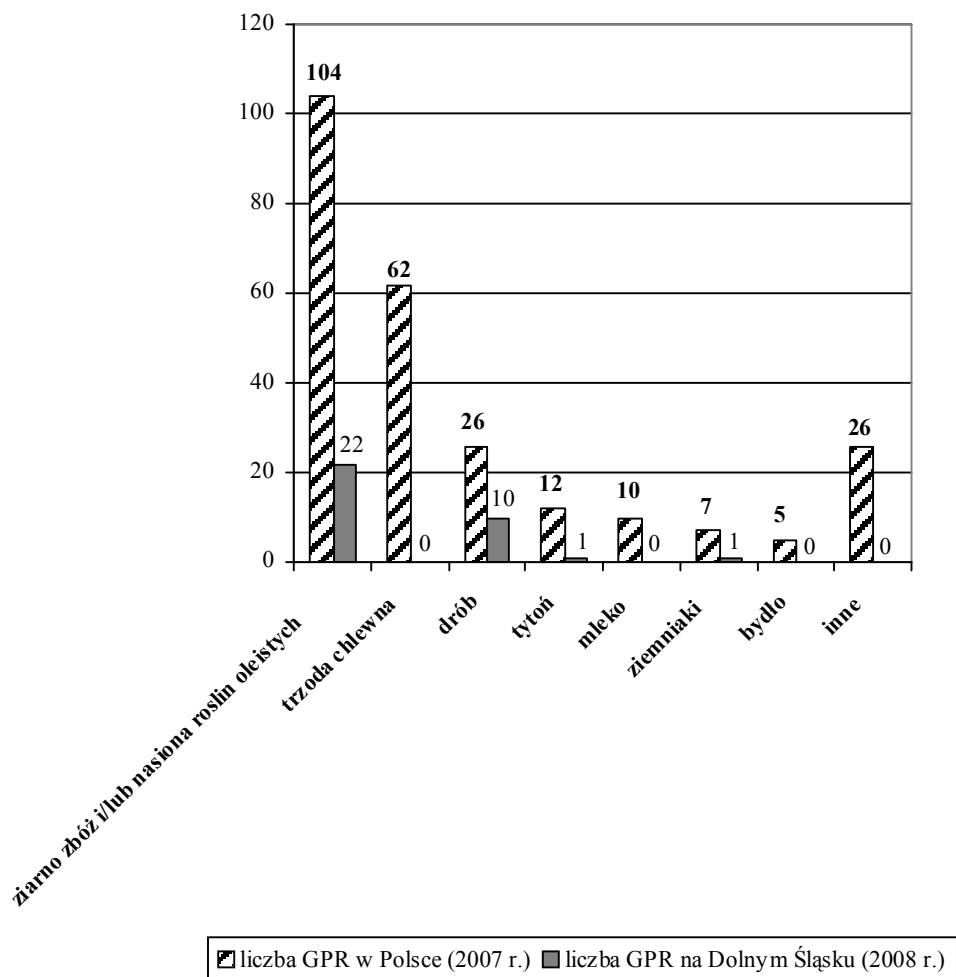
Grupy producenckie na Dolnym Śląsku

Województwo dolnośląskie jest zróżnicowane pod względem warunków do prowadzenia działalności rolniczej. Ponad połowa gmin województwa (głównie w pasie centralnym) charakteryzuje się korzystnymi lub bardzo korzystnymi warunkami środowiska przyrodniczego dla produkcji rolnej. Zdecydowaną większość powierzchni gruntów ornych w rolnictwie dolnośląskim przeznaczają pod uprawę zbóż podstawowych i rzepaku. Relatywnie mniej rozwiniętym działem rolnictwa na Dolnym Śląsku jest chów i hodowla zwierząt.

Wartość skupu produktów rolnych w regionie dolnośląskim wyniosła w 2006 roku 1559,4 mln zł, co stanowiło jedynie 5% jego ogólnokrajowej wartości. W strukturze skupu produktów rolnych na terenie regionu przeważają produkty roślinne (66,5%). Wartość skupu produkcji roślinnej wyniosła 1037,4 mln zł, co stanowiło 11,5% wartości krajowej.

Bardziej wymowne jest przeliczenie wartości skupu rolnego na 1 ha użytków rolnych (UR). Pod tym względem rolnictwo dolnośląskie zajmuje 9 miejsce w kraju, realizując skup produktów o wartości 1 569 zł średnio z ha UR (przeciętnie w kraju – 1961 zł, a w woj. wielkopolskim – 3269 zł); (5).

Informacje o tym, jak kształtował się skup w wybranych branżach (zboża, rzepak i drób) w 2006 roku zawiera tabela 2. Wynika z niej, że dolnośląskie GPR miały w 2006 r. liczący się udział w skupie drobiu, bo ponad 22% produkcji regionu, nato-

Rys. 2. Liczba grup producentów rolnych według branż w Polsce i na Dolnym Śląsku
 Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2007 r.

Tabela 2

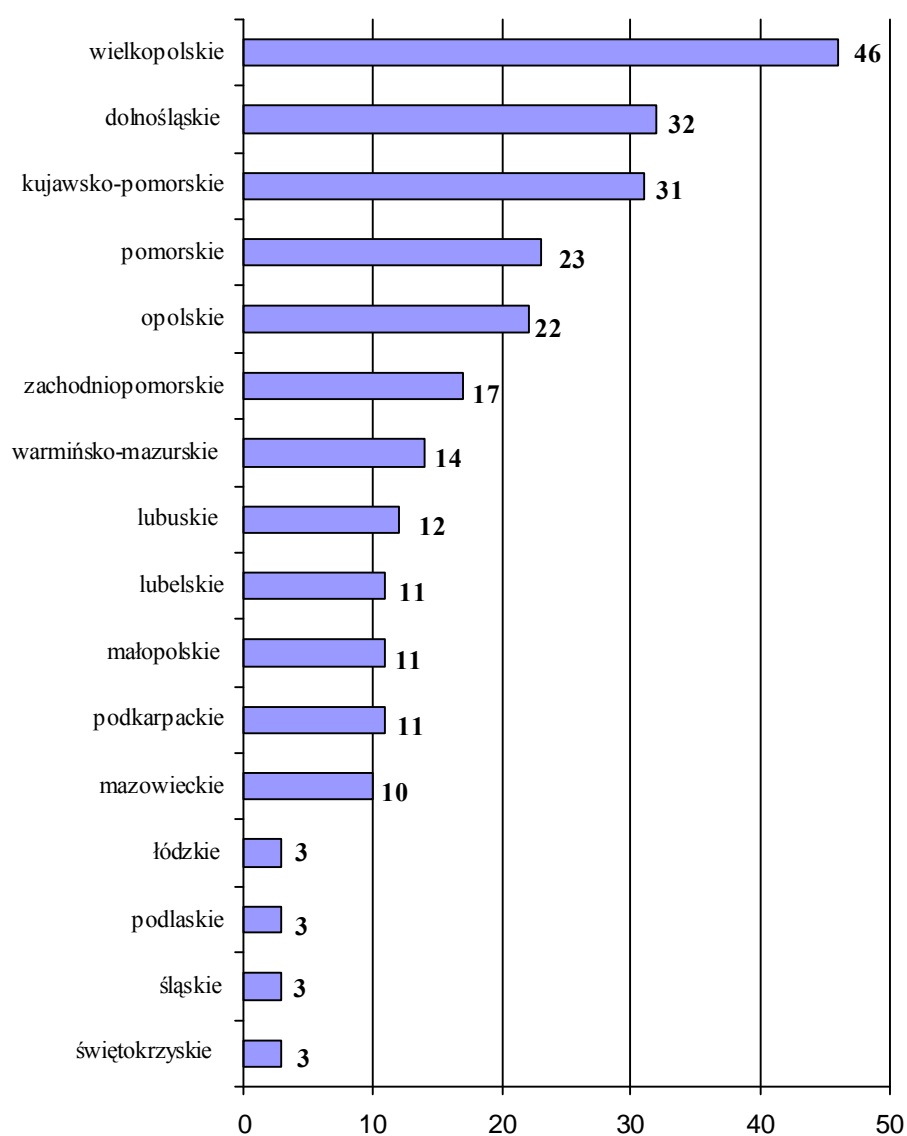
Skup zbóż, rzepaku i drobiu na Dolnym Śląsku w 2006 roku

Skup (t)	Polska	Dolny Śląsk	Dolnośląskie grupy producentów rolnych (GPR)	<u>Dolny Śląsk</u> Polska (%)	<u>Dolnośląskie GPR</u> Dolny Śląsk (%)
Zboża	7 125 284	1 246 411	79 050	17,5	6,3
Rzepak	1 596 400	242 000	13 225	15,2	5,5
Drób	1 482 000	82 000	18 200	5,5	22,2

Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

miast udział w skupie zbóż i rzepaku był jeszcze niewielki (odpowiednio 6,3 i 5,5%); na przykład w woj. wielkopolskim był on 2-krotnie większy.

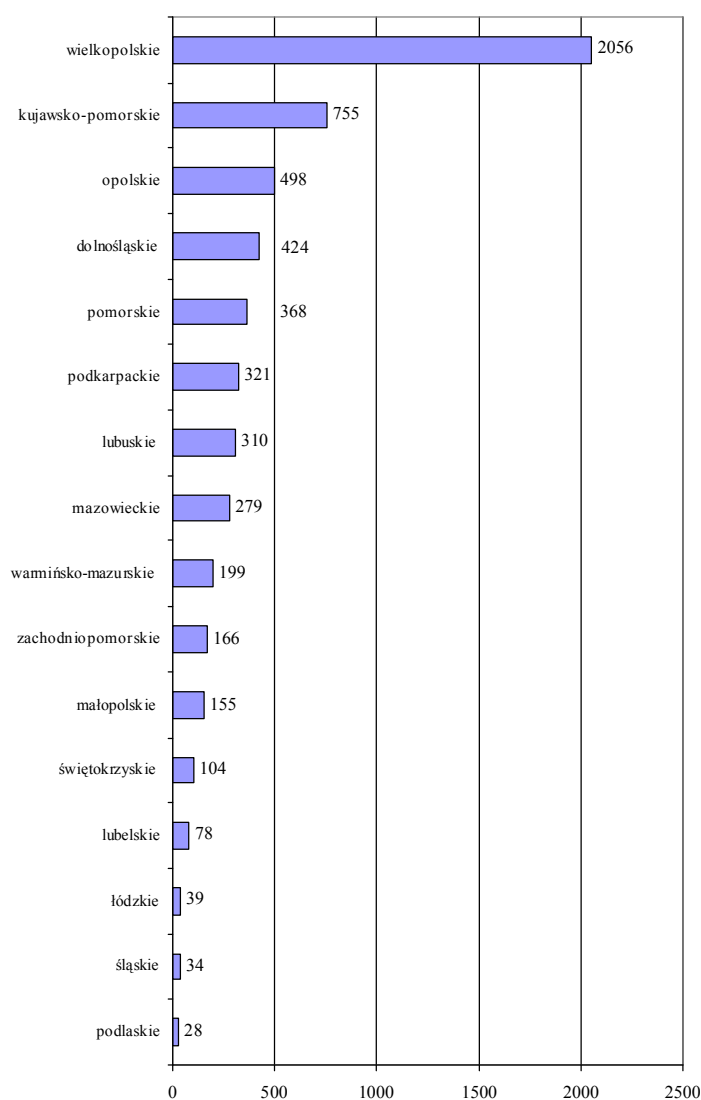
Na rysunku 3 przedstawiono liczbę grup producentów rolnych we wszystkich województwach w 2007 roku. Wynika z niego, że najwięcej GPR powstało w województwach, gdzie przeważają gospodarstwa towarowe i specjalistyczne. Najwięcej GPR było w woj. wielkopolskim – 46, dolnośląskim – 32 i kujawsko-pomorskim – 31, a najmniej w woj. łódzkim, podlaskim, śląskim i świętokrzyskim – po 3.

Rys. 3. Liczba grup producentów rolnych według województw (stan na 31.12.2007 r.)
Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

W 2007 r. udział grup producentów rolnych z Dolnego Śląska w ogólnej liczbie GPR wyniósł 12,7%.

Dla oceny procesu tworzenia grup istotna jest nie tylko liczba GPR, ale również liczebność członków. Na koniec 2007 r. wszystkie GPR zrzeszały 18 941 członków. Plantatorów tytoniu było 13 049, a pozostałych 5 892. Producenci tytoniu stanowili zatem 68,9% wszystkich członków. Na rysunku 4 przedstawiono liczebność GPR według województw (z pominięciem plantatorów tytoniu).

Rys. 4. Liczebność grup producentów rolnych (bez plantatorów tytoniu) według województw (stan 31.12.2007 r.)

Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

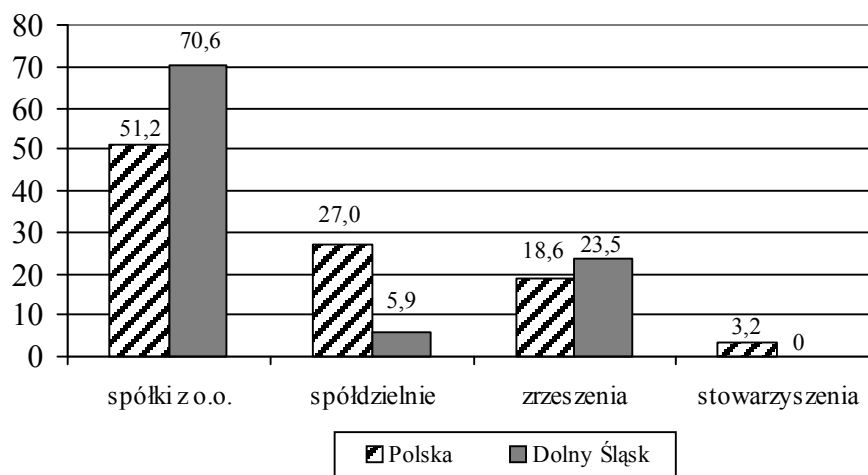
Najwięcej członków posiadały GPR w województwie wielkopolskim – 2056 osób, kujawsko-pomorskim – 755 osób, opolskim – 498 osób i dolnośląskim – 424 osoby, a najmniej członków było w województwach podlaskim, śląskim i łódzkim.

Formy prawne GPR

Grupy producentów muszą się zarejestrować jako konkretne podmioty gospodarcze. Na rysunku 5 pokazano jakie formy prawne przyjmują GPR w Polsce i na Dolnym Śląsku oraz jaki jest ich procentowy udział.

W Polsce najczęściej GPR było zorganizowanych w formie spółek z o.o. (51,2%) i spółdzielni (27,0%), natomiast na Dolnym Śląsku w formie spółek z o.o. (70,6%) i zrzeszeń (23,5%).

Formę prawną spółdzielni wybrało w Polsce 27% zrzeszonych rolników, a na Dolnym Śląsku tylko 5,9%. W dalszym ciągu ta forma prawna jest źle oceniana przez rolników, jest bowiem często kojarzona z poprzednią epoką. Polscy producenci nie są przekonani do podejmowania wspólnych działań na rynku w strukturze spółdzielczej. Cechuje ich silny indywidualizm, który dominuje głównie na Dolnym Śląsku. Są tutaj duże wielkoobszarowe gospodarstwa, które powstały na bazie dawnych państwowych gospodarstw rolnych (PGR). Proces zmiany zachowań producentów rolnych jest powolny, a jego przyspieszenie nastąpi w wyniku zmiany pokoleniowej w rolnictwie.

Rys. 5. Formy prawne GPR w Polsce i na Dolnym Śląsku (stan na 31.12.2007 r.)

Źródło: dane Krajowej Rady Spółdzielczej, 2008 r.

Podsumowanie

Należy przewidywać, że znaczenie grup producentów rolnych będzie rosło. Specyfika tych grup na Dolnym Śląsku jest odzwierciedleniem specjalizacji produkcyjnej rolnictwa tego regionu.

Trudno obecnie oczekiwać, że w Polsce, podobnie jak to ma miejsce w krajach Europy Zachodniej i w wielu innych na świecie, rynek produktów rolnych zostanie zorganizowany przy znaczącym udziale producentów rolnych i oni właśnie będą beneficjentami wartości dodanej powstającej na kolejnych etapach obrotu i przetwórstwa artykułów rolnych. Dla polskich producentów zostało niewiele miejsca na rynku, który jest coraz bardziej zagospodarowywany przez firmy handlowe, a tworzące się organizacje gospodarcze rolników muszą obecnie o to miejsce toczyć często nierówną walkę.

Wydaje się, że główne bariery, które powodują, iż proces organizowania się producentów jest tak wolny tkwią w nich samych oraz w ich lokalnym środowisku. Przede wszystkim jest to wciąż niska świadomość ekonomiczna i brak wzajemnego zaufania oraz wiele oporów psychologicznych i społecznych, które trzeba przełamać w trakcie procesu organizowania się.

Literatura

1. B o g u t a W.: Grupy producentów jako jeden ze sposobów prowadzenia biznesu przez rolników. W: Spółdzielczość rolnicza w rozwoju wsi i rolnictwa. Mat. konf. KZRS „Samopomoc Chłopska”, Warszawa, 2006.
2. B o g u t a W.: Organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych. Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, 2006.
3. M i e r z w a D.: Aktualny stan i perspektywy rozwoju zespołowych form gospodarowania na wsi. Zag. Dor. Rol., 2007, **3-4**: 49-59.
4. Perspektywy rozwoju grup producentów rolnych do roku 2013. Mat. konf. KRS, Warszawa 2008.
5. Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013. Projekt Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2006.
6. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2000 nr 88, poz. 983).
7. Ustawa z dnia 18 czerwca 2004 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2004 nr 162, poz. 1694).
8. Ustawa z dnia 15 grudnia 2006 r. o o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2006 nr 251, poz. 1847).
9. Z a r u d z k i R., P r z e p i ó r a A., F u t y m s k i A.: Poradnik lidera grupy producentów rolnych. Fundacja Fundusz Współpracy, Program Agrolinia 2000, Warszawa, 2001.
10. K r z y ż a n o w s k a K.: Stan i funkcjonowanie rolniczych grup producenckich w Polsce. Roczn. SERiA, Warszawa - Poznań, 2006, **8(1)**: 90-94.
11. W i a t r a k A. P.: Grupy producentów rolnych – istota działania i zarządzania nimi. Roczn. Nauk. SERiA, Warszawa - Poznań, 2006, **8(4)**: 361-365.

Adres do korespondencji:

dr hab. prof. nadzw. Danuta Mierzwa
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
pl. Grunwaldzki 24a
50-363 Wrocław
tel.: (071) 320-17-90
e-mail: danuta.mierzwa@up.wroc.pl